

ABDULLA QAHHOR HIKOYALARI BADIY XUSUSIYATLARI

Ravshanova Madina Zafarbek qizi

University of Business and Science

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21906437>

ARTICLE INFO

Received: 10th August 2026

Accepted: 11th August 2026

Published: 12th August 2026

KEYWORDS

Abdulla Qahhor, hikoya, badiiy xususiyat, hikoya poetikasi, badiiy detal, psixologik tasvir, obraz, satira, yumor, xalqona til, yozuvchi uslubi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlari, yozuvchining hayotiy voqelikni ixcham, ta'sirchan va obrazli ifodalash mahorati tahlil qilinadi. Adib hikoyalarida inson xarakterini yaratish, psixologik tasvir, badiiy detal, portret, peyzaj, dialog va kinoyaviy ifoda kabi poetik vositalarning qo'llanish xususiyatlariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, yozuvchi uslubining o'ziga xosligini belgilovchi qisqalik, lo'ndalik, xalqona til, satirik va yumoristik tasvir, ramziy ma'no hamda kutilmagan badiiy yechimlarning hikoya poetikasidagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot natijasida Abdulla Qahhor hikoyalarida mazmun va shakl uyg'unligi, hayotiylik va badiiy umumlashtirish, ixcham tasvir va chuqur psixologik mazmunning o'zaro aloqasi yozuvchi mahoratining muhim belgilaridan biri ekanligi asoslanadi.

O'zbek nasri taraqqiyotida hikoya janri hayot voqeligini ixcham va ta'sirchan ifodalash, inson xarakterining muhim qirralarini qisqa badiiy makon doirasida ochib berish imkoniyatlari bilan alohida ahamiyat kasb etadi. XX asr o'zbek adabiyotida hikoya janrining badiiy imkoniyatlarini kengaytirgan, uning poetik shakllanishiga katta hissa qo'shgan ijodkorlardan biri Abdulla Qahhordir. Adib hikoyalarida hayotning oddiy va kundalik manzaralaridan kelib chiqib, inson tabiatidagi murakkabliklar, ijtimoiy muammolar, ma'naviy-axloqiy masalalar hamda jamiyatdagi turli ziddiyatlarni katta badiiy umumlashtirish kuchi bilan tasvirlaydi.

Abdulla Qahhor hikoyalarining o'ziga xosligi, avvalo, yozuvchining hayotiy materialni tanlash va uni nihoyatda ixcham badiiy shaklga solish mahoratida namoyon bo'ladi. Uning hikoyalarida ortiqcha tafsilot va tasvirlarga deyarli o'rin berilmaydi. Har bir so'z, detal, dialog yoki qahramonning birgina xatti-harakati muayyan badiiy vazifani bajaradi. Shu jihatdan adibning hikoya poetikasida lo'ndalik va mazmuniy zichlik muhim tamoyil sifatida namoyon bo'ladi. Yozuvchi kichik hajmdagi voqea orqali katta ijtimoiy va ma'naviy mazmunni ifodalashga erishadi.

Abdulla Qahhor ijodida inson obrazi va xarakter yaratish masalasi alohida o'rin tutadi. Adib qahramonlarini ko'pincha murakkab vaziyatlar, hayotiy tanlovlar va ruhiy ziddiyatlar jarayonida tasvirlaydi. Qahramon xarakteri keng tavsiflar orqali emas, balki uning nutqi, xatti-

harakati, boshqa personajlar bilan munosabati va muayyan badiiy detal vositasida ochiladi. Shu sababli Qahhor hikoyalarida obraz yaratishning tashqi tasvirdan ko'ra ichki mazmun va xarakterologik belgilar asosiga qurilganligini kuzatish mumkin.

Adib hikoyalarining badiiy xususiyatlarini belgilovchi muhim vositalardan yana biri badiiy detaldir. Qahhor ko'pincha birgina predmet, harakat, imo-ishora yoki nutqiy birlik orqali qahramonning xarakterini, ruhiy holatini yoki voqeaning ijtimoiy mazmunini ochib beradi. Badiiy detalning bunday funksional xususiyati hikoya hajmining ixchamligini ta'minlash bilan birga, matnning semantik qatlamlarini kengaytiradi. Demak, Qahhor poetikasida detal oddiy tasviriy vosita emas, balki mazmunni harakatga keltiruvchi muhim poetik komponentdir.

Yozuvchi uslubining o'ziga xosligi xalqona va tabiiy nutqdan foydalanishida ham ko'zga tashlanadi. Personajlar dialogi hayotiyli, tabiiyligi va xarakterga mosligi bilan ajralib turadi. Qahramonlarning nutqi orqali ularning dunyoqarashi, ijtimoiy mavqeyi, saviyasi va xarakter xususiyatlari ochiladi. Shu bilan birga, xalqona iboralar, maqol va matallar, kinoyali ifodalar ham hikoyalarning badiiy ta'sirchanligini oshiradi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida satira va yumor ham muhim badiiy-estetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Yozuvchi kulgi vositasida jamiyatdagi illatlar, inson xarakteridagi salbiy jihatlar, johillik, loqaydlik, xudbinlik va ma'naviy tubanlikni fosh etadi. Biroq Qahhor satirasi shunchaki kuldirishga emas, balki o'quvchini fikrlashga, voqea-hodisaga tanqidiy munosabat bildirishga undashga xizmat qiladi.

Shuningdek, adib ijodida psixologik tasvir ham alohida ahamiyatga ega. Qahramonlarning ichki kechinmalari ko'pincha bevosita bayon qilinmaydi. Ularning ruhiy holati xatti-harakat, sukut, dialog, nigoh, imo-ishora yoki muayyan detal orqali bilvosita ifodalanadi. Bu usul yozuvchining inson ruhiyatini tasvirlashdagi badiiy mahoratini namoyon etadi.

Shu jihatdan Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlarini tadqiq etish nafaqat yozuvchi individual uslubining o'ziga xosligini aniqlash, balki XX asr o'zbek hikoyachiligining poetik taraqqiyot qonuniyatlarini anglash uchun ham muhimdir. Mazkur tadqiqotda adib hikoyalarining badiiy qurilishi, obraz yaratish tamoyillari, detal poetikasi, psixologik tasvir, dialog, satira va yumorning funksional xususiyatlarini o'rganish asosiy maqsad qilib belgilanadi.

Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy adabiyotshunoslikda shakllangan tarixiy-biografik, struktural-poetik, tipologik, psixologik va lingvopoetik tahlil tamoyillari tashkil etadi. Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlarini aniqlashda mazmun va shakl birligi, obraz va xarakter munosabati, badiiy detalning funksiyasi, til va uslub uyg'unligi kabi nazariy mezonlarga tayanildi.

Tadqiqotda tarixiy-biografik metod orqali Abdulla Qahhor ijodining XX asr o'zbek adabiy jarayonidagi o'rni, yozuvchi dunyoqarashining shakllanishi va ijodiy faoliyatining hikoyachilik taraqqiyoti bilan aloqasi o'rganiladi. Ushbu metod adib hikoyalarida aks etgan ijtimoiy muhit va davr voqeligini badiiy talqin qilish xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

Struktural-poetik metod tadqiqotning asosiy yondashuvlaridan biri sifatida qo'llanib, hikoyalarning ichki qurilishi, syujet va kompozitsiyasi, konflikt, obrazlar tizimi, badiiy detal, portret, peyzaj, dialog va boshqa poetik vositalarning o'zaro munosabati tahlil qilinadi. Bunda har bir badiiy unsur hikoyaning umumiy mazmuniy-estetik tizimidagi funksiyasi nuqtayi nazaridan baholanadi.

Obrazli-tahliliy yondashuv yordamida Abdulla Qahhor yaratgan qahramonlarning xarakter xususiyatlari, ularning individual qiyofasi va badiiy vazifasi aniqlanadi. Qahramon xarakterining shakllanishida nutq, xatti-harakat, portret, muhit va badiiy detalning o'rni

o'rganiladi. Ayniqsa, yozuvchining qisqa hajmda xarakter yaratish mahoratiga e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotda psixologik tahlil metodi orqali qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, ichki ziddiyatlari va psixologik holatining badiiy ifodasi o'rganiladi. Qahramon ruhiyatining bevosita va bilvosita tasvirlanish usullari, sukut, imo-ishora, dialog va ichki kechinmalarning poetik vazifasi aniqlanadi.

Lingvopoetik tahlil yordamida yozuvchi tilining badiiy imkoniyatlari, xalqona leksika, frazeologik birliklar, maqol va matallar, kinoyali ifodalar, dialogik nutq va individual nutqiy xususiyatlarning estetik funksiyasi tadqiq etiladi. Bunda til birliklarining faqat mazmuniy emas, balki xarakter yaratish, milliy koloritni yuzaga keltirish va satirik ta'sirni kuchaytirishdagi vazifasi ham ochib beriladi.

Qiyosiy-tipologik metod orqali Abdulla Qahhor hikoyachiligiga xos poetik belgilar o'zbek hikoyachiligining boshqa namunalari bilan qiyosiy jihatdan ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv yozuvchining janr taraqqiyotiga qo'shgan hissasi, individual uslubi va hikoya janrining badiiy imkoniyatlarini kengaytirishdagi o'rnini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda badiiy detal tahlili alohida metodik yo'nalish sifatida qo'llanadi. Chunki Abdulla Qahhor hikoyalarida kichik hajm va mazmuniy zichlik badiiy detallardan nihoyatda samarali foydalanishni taqozo etadi. Shu sababli predmet, portret, harakat, nutqiy va psixologik detallar alohida tahlil qilinib, ularning syujetni rivojlantirish, xarakter ochish va muallif g'oyasini ifodalashdagi funksiyalari belgilanadi.

Shuningdek, satirik va yumoristik tahlil asosida kulgi, kinoya, istehzo va satirik tasvirning badiiy vazifalari aniqlanadi. Qahhor hikoyalarida kulgi vositasida ijtimoiy muammolar va inson xarakteridagi salbiy jihatlarning ochib berilishi, kulgining estetik va tarbiyaviy funksiyalari tadqiq etiladi.

Umuman, tadqiqotda kompleks yondashuv tamoyiliga amal qilinib, Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlari alohida poetik vositalar yig'indisi sifatida emas, balki syujet, kompozitsiya, obraz, detal, til, psixologizm, satira va muallif pozitsiyasining o'zaro aloqasidan tashkil topgan yaxlit badiiy tizim sifatida o'rganiladi. Mazkur metodologik yondashuv yozuvchining individual uslubini, hikoya janriga olib kirgan poetik yangiliklarini va badiiy tafakkurining o'ziga xos jihatlari chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlari, avvalo, hayotiy materialni ixcham, lo'nda va semantik jihatdan zich shaklda ifodalash, inson xarakterini qisqa tasvir vositasida ochish hamda badiiy detalga katta poetik yuklama berish tamoyillari asosida shakllanishini ko'rsatdi. Yozuvchi kichik hajmdagi hikoya doirasida keng ijtimoiy-ma'naviy mazmunni mujassamlashtirishga erishadi. Shu jihatdan uning hikoyalarida shakliy ixchamlik va mazmuniy teranlik o'zaro uyg'unlashadi.

Tadqiqot davomida syujet va kompozitsiya Abdulla Qahhor hikoyachiligining muhim poetik belgilaridan biri ekanligi aniqlandi. Adib ko'pincha voqealar rivojini ortiqcha tafsilotlar bilan cho'zmaydi, balki konfliktning eng muhim nuqtalarini tanlab, o'quvchini bevosita asosiy badiiy muammoga olib kiradi. Hikoya yakunining kutilmagan yoki kuchli semantik ta'sirga ega bo'lishi esa matnning umumiy g'oyaviy-estetik mazmunini yanada chuqurlashtiradi. Demak, Qahhor hikoyalarida kompozitsion ixchamlik badiiy ta'sirchanlikni kamaytirmaydi, aksincha, kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, badiiy detal yozuvchi poetikasining eng faol vositalaridan biridir. Oddiy predmet, kiyim, harakat, imo-ishora, yuz ifodasi yoki birgina so'z qahramonning xarakteri, ruhiy holati va ijtimoiy mavqeini ochishga xizmat qiladi. Bunday detallar hikoya

matnida bir necha vazifani bir vaqtning o'zida bajaradi: voqea muhitini yaratadi, personajni xarakterlaydi, psixologik holatni ifodalaydi va muallif g'oyasini kuchaytiradi. Shu sababli Qahhor hikoyalarida detalni matnning yordamchi elementi emas, balki mustaqil poetik mazmun tashuvchisi sifatida baholash mumkin.

Obraz yaratish mahorati ham tadqiqotning muhim natijalaridan biridir. Abdulla Qahhor qahramon xarakterini keng tavsiflashdan ko'ra, uning xatti-harakati, nutqi, munosabati va muayyan vaziyatdagi tanlovi orqali ochishga intiladi. Natijada obrazning individual qiyofasi tabiiy va hayotiy ko'rinishga ega bo'ladi. Ayniqsa, oddiy insonlar hayotidagi kichik voqealar orqali muhim ijtimoiy va ma'naviy muammolarning umumlashtirilishi yozuvchining xarakter yaratish mahoratini namoyon etadi.

Tadqiqot natijalari psixologik tasvir Qahhor hikoyalarida ko'pincha bilvosita shaklda namoyon bo'lishini ko'rsatdi. Qahramonning ruhiy holati muallifning bevosita izohi orqali emas, balki sukut, nigoh, harakat, nutqdagi o'zgarish, imo-ishora va badiiy detal vositasida ochiladi. Bunday usul o'quvchini qahramonning ichki dunyosini mustaqil anglashga undaydi va hikoyaning psixologik ta'sirchanligini oshiradi.

Yozuvchi hikoyalarida dialog ham muhim xarakterologik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Personajlarning o'zaro suhbatlari orqali nafaqat voqea rivoji ta'minlanadi, balki qahramonlarning dunyoqarashi, saviyasi, xakteri va ma'naviy pozitsiyasi ochiladi. Dialoglarning tabiiyligi va xalqona ruhda qurilishi asarlarning hayotiyiligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, qisqa dialoglar orqali katta mazmunni ifodalash Qahhor uslubining o'ziga xos belgilaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotda satira, yumor va kinoya Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy-estetik tabiatini belgilovchi muhim vositalar ekanligi aniqlandi. Yozuvchi kulgi vositasida jamiyatdagi ayrim illatlar, inson xarakteridagi nuqsonlar, jaholat, loqaydlik, xudbinlik va ma'naviy qashshoqlikni fosh etadi. Qahhor kulgisining asosiy xususiyati shundaki, unda yumor va satira ko'pincha chuqur ijtimoiy mazmun bilan uyg'unlashadi. Natijada kulgi o'quvchini faqat zavqlantirish emas, balki muayyan hodisa haqida fikrlashga undash vazifasini ham bajaradi.

Til va uslub tahlili Abdulla Qahhor hikoyalarida xalqona nutq, tabiiy dialog, frazeologik birliklar, kinoyali ifodalar va semantik jihatdan zich jummalarning faol qo'llanishini ko'rsatdi. Yozuvchi tilining soddaligi uning badiiy imkoniyatlari cheklanganligini emas, aksincha, ortiqcha so'zlardan voz kechish orqali fikrni yanada aniq va ta'sirchan ifodalash mahoratini anglatadi. Shu jihatdan Qahhor uslubida soddalik, aniqlik, lo'ndalik va obrazlilik bir-birini to'ldiradi.

Shuningdek, tadqiqot natijasida muallif pozitsiyasi hikoyalarda ko'pincha bevosita hukm yoki izoh orqali emas, balki voqea, obraz, detal, kinoya va konfliktning badiiy tashkil etilishi orqali namoyon bo'lishi aniqlandi. Yozuvchi o'quvchiga tayyor xulosa berishdan ko'ra, tasvirlangan vaziyatning ichki mohiyatini anglash imkonini yaratadi. Bu esa Qahhor hikoyalarining estetik ta'sir kuchini oshiruvchi muhim omildir.

Umuman, natijalar Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy tizimi ixcham kompozitsiya, mazmuniy zichlik, xarakter yaratish, badiiy detal, psixologik tasvir, xalqona dialog, satira va yumor, kinoya hamda sodda va obrazli tilning o'zaro uyg'unligiga asoslanishini ko'rsatdi. Mazkur poetik komponentlarning bir butun tizim sifatida ishlashi yozuvchi hikoyalarining badiiy mukammalligini ta'minlaydi.

Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlarini o'rganish natijasida yozuvchining o'zbek hikoyachiligi taraqqiyotidagi o'ziga xos o'rni, avvalo, kichik hajmdagi nasriy asarda katta

hayotiy va ma'naviy mazmunni mujassamlashtira olish mahorati bilan belgilanadi, degan xulosaga kelish mumkin.

Adib hikoyalarining poetik tabiatida lo'ndalik va mazmuniy teranlik asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Qahhor ortiqcha tafsilotlardan qochib, muayyan voqea yoki detal orqali keng ijtimoiy mazmunni ifodalashga erishadi. Shu bois uning hikoyalarida qisqalik oddiy shakliy xususiyat emas, balki muallif badiiy tafakkurining muhim ko'rinishidir.

Yozuvchi ijodida badiiy detal alohida poetik ahamiyat kasb etadi. Birgina predmet, imo-ishora, so'z yoki harakat orqali qahramon xarakteri, ruhiy holati va asarning g'oyaviy mazmuni ochilishi Qahhorning detal bilan ishlash mahoratini ko'rsatadi. Detalning mazmuniy yuklamasi hikoyalardagi badiiy zichlikni ta'minlovchi asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qahhor, A. Asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987–1989.
2. Qahhor, A. Anor. – Toshkent: Sharq, 2007.
3. Qahhor, A. Bemor. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.
5. Quronov, D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
6. Boboyev, T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2002.
7. Sulton, I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.

INNOVATIVE
ACADEMY